

УДК 374.28(09)
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-1-46-58

Останіна Н. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
3777nina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8247-620

Демченко Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Терехова О. Д.

завідувача фортепіанним відділом, викладач-методист творчої майстерні,
Дитяча школа мистецтв № 7
Київська муніципальна академія танцю імені Сержа Лифаря
olga.terekhova@ukr.net
orcid.org/0009-0008-5732-4942

Борисюк С. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
svittanaborysiuk@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6245-5279

Качалова Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ
У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

У статті розглядається питання формування обдарованості дітей в умовах закладу позашкільної освіти. Автори наукового дослідження ставлять перед собою такі завдання як: проаналізувати соціально-педагогічні аспекти вивчення проблеми обдарованості дітей; висвітлити проблеми соціалізації обдарованої дитини; визначити напрями, форми і методи роботи педагога закладу позашкільної освіти з обдарованими дітьми та їхніми батьками.

Зазначається, що портрет обдарованої дитини, науковці визначають як явище яке сприймається як виняток та потребує особливої уваги з боку батьків, педагогів та всього їх оточення. Обдарованість у такому разі сприймається як багатоваріантна модель, тобто існує понад сто визначень поняття «дар».

У роботі розглядаються основні стратегії формування та розвитку обдарованих дітей у з закладах позашкільної освіти, серед них: зростання ролі позашкільної діяльності через формування творчо креативних компетентностей учнів; свободи вибору учнями додаткових освітніх послуг, опікунства; обумовлення співпраці учнів і вчителів, за мінімальної участі вчителя: необхідно враховувати, що за співпраці з обдарованими дітьми у сфері позашкільної освіти

основним в організації формування обдарованості дітей є колаборація не стільки заради оволодіння учнями певною сукупністю знань, скільки заради розвитку вміння дитини самостійно розвивати в себе нові можливості особистості на основі фіксування інформації, а через усвідомлення переходу від ідеї розвитку особистості до ідеї її саморозвитку.

Автори підкреслюють, що провідне місце в соціально-педагогічній діяльності має посідати соціальний захист і підтримка обдарованих дітей з метою зменшення тиску на них негативних наслідків мікросоціуму.

Перспективи подальших досліджень передбачають у визначенні шляхів оптимізації роботи в напрямку творчого розвитку обдарованості дітей в умовах позашкільної діяльності.

Ключові слова: обдаровані діти, обдарованість, творча обдарованість, заклад позашкільної освіти, соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми та їх батьками, формування обдарованості дітей.

Постановка проблеми. Сьогодні ми є свідками змін підходів у формуванні соціально-активного громадянина, який має взяти на себе відповідальність за діяльність в оточуючому соціальному просторі. «Творчість» – це поняття в останні часи є зрозумілим, постійно вживаним у колі освітян, митців, фахівців різних галузей, що прагнуть подальшого розвитку та збагачення держави: в наш час поняття творчість є категорією цілого ряду наук (філософії, психології, педагогіки та ін.). У філософському словнику зазначено: «Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності» [13]. Таким чином, завдяки творчій діяльності людей можливий розвиток науки, техніки, мистецтва, освіти, державності, тощо.

Саме позашкільна освіта як унікальна складова системи освіти має суттєві можливості для розвитку людського капіталу, особистісної і професійної реалізації кожної особистості з дитинства. Процеси формування творчої обдарованості дитини в закладах позашкільної освіти забезпечуються впровадженням інноваційних технологій; навчально-виховний процес відбувається на принципах диференціації, інтегрованості, полікультурності, системності, єдності освіти і виховання, що призводять до сформованості нормативно-ціннісної сфери підростаючої особистості, яка зможе змінювати на краще навколишню дійсність. Важливим завданням сучасної позашкільної освіти є виявлення тих сфер життєдіяльності, в яких кожна дитина може стати найбільш успішна, щоб на цій основі здійснювати її загальний розвиток.

Для цього найголовнішим кроком в сфері діяльності закладів позашкільної освіти повинна стати індивідуалізація, тобто, це підхід звернення до дитини як до особистості; це створення найбільш сприятливих умов для реалізації інтелектуального та творчого потенціалу особистості дитини.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні соціальних детермінант доцільності і необхідності специфічного підходу до організації роботи з обдарованими дітьми в позашкільних закладах із формування та розвитку їхньої творчої індивідуальності.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. В умовах функціонування постіндустріальних суспільств, розвиток яких позначений активним впровадженням інновацій в усі сфери життя, які повинні мати кваліфіковані кадри у високорівневих галузях невиробничої сфери, тощо. Адже щоденно змінюється екологічна, економічна, політична ситуація в світі, законодавство, природа, погода. Ми бачимо, що інколи, інформація, подана в підручнику, перетворюється в застарілу ще під час видання підручника. Під інноваціями сьогодні розуміється використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг.

Вище зазначене акцентує увагу на тому, що сучасна соціальна ситуація диктує потребу у випускникові як людині, що володіє способами збереження та розвитку себе як творчої особистості, здатної реалізувати свої індивідуальні запити, розв'язувати

проблеми суспільства. Нове соціальне замовлення передбачає побудову такого освітнього простору, де кожен здобувач освіти в майбутній професійній діяльності зможе самореалізуватися, самовизначитися, знайти себе у розв'язуванні актуальних питань і проблемних ситуацій. Проте, проблемою багатьох країн світу, в тому числі й для України, залишається дефіцит обдарованих, творчих і соціально активних працівників – фахівців високого рівня в різних галузях. Усе це значною мірою стимулює зацікавленість питаннями обдарованості на рівні нашого суспільства. Вирішення цієї задачі поступово переростає у послідовну державну політику, спрямовану на виявлення, навчання, виховання та розвиток обдарованості, творчості дитини, а тим самим, виходить на передній план у державній політиці підтримки та захисту таланту, захисту обдарованої особистості.

Фундаментальні основи модернізації освітньої політики держави щодо роботи з обдарованими дітьми висвітлено в законі України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002 р.); указах Президента «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (2022 р.); «Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності». Конституція України, Закон України «Про позашкільну освіту», рекомендації Міністерства освіти і науки щодо організації освітньої діяльності закладів позашкільної освіти за основними напрямками у 2023/2024 навчальному році, орієнтують діяльність закладів на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для соціалізації, подальшої самореалізації та професійної творчої діяльності [6].

Також, одним із завдань діяльності закладів позашкільної освіти, передбачених наказом МОН України, є робота з обдарованими дітьми та дітьми з творчими здібностями. Перед освітою стоїть завдання організації соціально-педагогічного супроводу творчо-обдарованих дітей та оптимізації їхнього включення до навчально-виховного процесу. Вміння педагога відкрити і підтримати своєрідну обдарованість дитини є важливою умовою для її (дитини) подальшої соціалізації. Так, чинним законодавством (частина 1 ст. 21 Закону України «Про позашкільну освіту») передбачено, що «педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту».

Виклад основного матеріалу. Проблема обдарованості цікавила думки вчених вже багато століть, тому результати аналізу теоретичних досліджень вчених з цього питання, дали змогу спостерігати велику кількість суперечностей, бо проблема сама по собі є ключем до розкриття інших, пов'язаних з нею теоретичних понять і термінів. Можна погодитися з визначенням того, що обдарованість – це перш за все – якісна своєрідність сполучення здібностей, які забезпечують успішність виконання діяльності [2]. Але, стає зрозумілим, що обдарованість можна розглядати як поєднання трьох компонентів: мотивації, орієнтованої на виконання завдання; видатних розумових здібностей і креативності (*Дж. Рензуллі*). Схожею є думка, що обдарованість складається з високого рівня інтелекту, творчих здібностей і мотиваційного компонента (*О. Кульчицька*) [3]. Проте, поняття обдарованості досить складне і багатогранне, тому потребує глибинного теоретичного вивчення. У такому контексті є підстави стверджувати, що характеристика обдарованої дитини в центр уваги ставить характерні особливості дитини, завдячуючи яким, вона значно випереджує своїх однолітків у розумовому розвитку. Обдарованими вважаються ті учні, які, за оцінкою професіоналів, внаслідок значних здібностей володіють потенціалом до високих досягнень. Також існує думка, що обдарованість є наслідком розвитку вроджених задатків, які зумовлюють під дією внутрішніх (суб'єктивних) і зовнішніх, стосовно особистості (соціальних чинників), розвиток здібностей (до музики, малювання,

математики, спорту тощо). За показник, що обумовлює обдарованість, беруть діапазон вияву здібностей. Здібності у свою чергу є психологічним показником характеристики особистості дитини. Здібності у дитини можуть характеризуватися прагненням дитини до певного виду діяльності. Система задатків, прагнення і здібностей у комплексі є найважливішою рушійною силою самовираження особистості, яка забезпечує виконання нею діяльності на високому рівні і досягнення значних успіхів.

Отже, із задатками людина народжується і рівень їх прояву від народження і в процесі діяльності визначає рівень здібностей. Так, дитина, демонструє загальну (здібності до різних галузей діяльності) або спеціальну (музичну, художню, технічну, психомоторну, соціальну та ін.) обдарованість. Обдарованими вважають дітей, якщо вони:

- мають чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні;
- рано починають класифікувати і диференціювати інформацію, що надходить до них;
- мають великий словниковий запас. Із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова і поняття;
- можуть займатися кількома справами відразу, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них;
- дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять ніяких обмежень своїх досліджень;
- у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки;
- можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі;
- постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу;
- відзначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно. Проте, їм бракує емоційного балансу, вони часто нетерплячі.

Проблема обдарованості, таланту сягає своїми коріннями в глибину століть і безпосередньо пов'язана з проблемою розуміння сутності та природи людини, багатограністю її проявів; має статус міжнародного предмету дослідження. Питання розвитку, виховання і навчання дитини хвилювали людей від часу їхньої появи на землі і до сьогодення. Розвиток дитячого організму, включаючи інтелект і наслідувани від батьків таланти, відбувається у суворому співвідношенні з певними періодами життєдіяльності, перескочити через які майже нікому не вдалося.

Однією з перших спеціалізованих психологічних праць можна вважати працю іспанського лікаря Х. Уарте (1529–1592) «Дослідження здібностей до наук», яка побачила світ у 1575 році. Х. Уарте в своїх поглядах ставить на той час чотири основних, на його думку, питання: «Якими якостями володіє та природа, яка робить людину здатною до однієї науки і не здатною до іншої?; які види обдарувань є в людському роді?; які мистецтва і науки відповідають кожному обдаруванню?; за якими ознаками можна дізнатися відповідне обдарування?» [12].

Історія розвитку досліджень і практики навчання обдарованих і талановитих дітей у вітчизняній науці охопила всю систему проблем і завдань, які вивчаються й у наші дні. Також, на першому післявоєнному етапі, дослідження були включені в систему міжнародних і європейських досліджень. Проте, дослідження з питань обдарованості були тимчасово «закриті» разом із наукою педологією в 1936 році. Підставою для закриття була видана постановою «Про педологічні перекирення в системі Наркомпросу» (1936р.). Однак, вважаємо, що не одна постановою не може повністю зупинити рух науки й сьогоднішній час є тому підтвердженням. Рівень загальнонаукового вивчення феномену обдарованості передбачає звернення до системного підходу, який набув значного поширення у сучасних наукових доробках.

Проблема обдарованості викликає особливий інтерес психолого-педагогічної науки кожного часу, оскільки відомості про природу цього унікального явища необхідні для створення системи виховання та навчання обдарованих і талановитих дітей;

сприяння розвитку потенціалу обдарованості у дошкільнят, учнів та дорослих. Теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували Е. Бріджмен, Е. Вудьярд, Г. Костюк, Ф. Менкс, В. Роменець, Р. Стернберг, Л. Спірмен, П. Торренс, К. Хеллер та ін. На сучасному етапі над проблемами навчання і виховання обдарованих дітей працюють М. Байдан, О. Биковська, О. Гузенко, О. Зазимко, О. Єгорова, І. Єрмаков, Н. Кардаш, Г. Кловак, Н. Кушнарєнко, О. Музика, В. Рибалка, О. Савицька, І. Савченко, В. Юркевич та ін.

Ключовим напрямком навчально-виховної роботи сучасного позашкільного закладу, що відображає орієнтацію педагогічної практики на формування активної особистості, готової взяти на себе відповідальність за свою долю і долю країни, є розвиток самостійності, творчої уяви, пізнавальних інтересів, можливості вільного використання свого творчого потенціалу. Завдання закладу позашкільної освіти – підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Звісно, реалізація цих завдань пов'язується зі включенням учнів в активні види позашкільної діяльності, котрі сприятимуть самопізнанню, самовихованню та життєвому самовизначенню обдарованої особистості в умовах вільного часу.

Відомо, що позашкільні заклади не завжди заповнюються саме обдарованими дітьми, оскільки існує проблема визначення їхньої обдарованості. До того ж присутня відома неоднозначність тлумачення самого поняття «обдаровані діти», що нерідко приводить до переоцінки або недооцінки можливостей неординарної дитини. В умовах позашкільного закладу фактором обдарованості виступає підвищена потреба дитини в творчих, розумових діях.

Практичне значення закладів позашкільної освіти заключається в тому, що учні перебувають у школі лише певну кількість годин на добу; є періоди, коли вони зовсім вільні від обов'язкового відвідування школи: канікули, вихідні дні, свята тощо. Таким чином, їх вільний час організовується батьками або протікає стихійно (що викликає турботу). На допомогу вирішення проблеми бездоглядності дітей саме і залучилися позашкільні заклади, як організовані форми охоплення підлітків освітньо-виховним впливом в сфері вільного від навчання часу. Статистика позашкільної освіти представляє кількісний облік позашкільля як масового явища. Позашкільна освіта України, як масове явище, характеризується різноманітністю і розгалуженістю, що сприяє забезпеченню доступності вихованців, учнів, слухачів до закладів позашкільної освіти, задоволенню їхніх освітніх потреб та особистих інтересів.

Аналіз статистичної інформації щодо позашкільної освіти свідчить, що в Україні функціонує розгалужена система позашкільля, яка представлена:

- різним відомчим підпорядкуванням (системи освіти, культури, спорту);
- різними типами закладів позашкільної освіти (центри, будинки, клуби науково-технічної творчості учнівської молоді, станції юних техніків;
- центри, будинки, клуби еколого-натуралістичної творчості, станції юних природознавців;
- центри, будинки, клуби туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій, станції юних туристів;
- центри, будинки, клуби художньо-естетичної творчості;
- центри військово-патріотичного напрямку;
- МАН тощо або комплексні, профільні);
- різною організаційно-правовою формою (державні, комунальні, приватні тощо);
- різними напрямками позашкільної освіти (науково-технічний, художньо-естетичний, туристично-краєзнавчий, еколого-натуралістичний, дослідницько-експериментальний, фізкультурно-спортивний або спортивний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий, мистецький, гуманітарний); інше [9].

Проте, відомо, що до систематичних занять поза школою позашкільні заклади залучають лише всього до 25 % учнів, а піклування про вільний час решти залишається справою сім'ї і вибором самої дитини. Тим паче, що зміст позашкільної освіти та виховання порівняно з базовою освітою здійснюється на засадах особистісного замовлення дітей та їх батьків. У позашкільній діяльності дітей не потрібно примушувати навчатися: вони самі знаходять нестандартні інтелектуальні завдання, виходять на спілкування з дорослими, отримуючи прізвиська від однолітків: «диваки», «фанати» та ін. [1].

Зрозуміло, що замовлення постійно варіюються і, як слідство, простежується динамічність, нестандартність цієї ланки позашкільної освіти. Змістовне наповнення освітньо-виховної роботи з формування творчої обдарованості дітей в закладах позашкільної освіти детермінується специфікою особистісних смаків і переваг як дітей так і педагога, сукупністю морально-естетичних ідеалів, наявністю аматорських інтересів і захоплень, відношенням до пізнавальної діяльності. Обдаровані діти завжди відрізняються від старших людей тим, що вони мають власні уявлення правил поведінки, розуміння норм взаємовідносин, власні уподобання в музиці, літературі – у них все своє. До того ж, в останні роки в зарубіжних психолого-педагогічних надходженнях з'явилося багато робіт, присвячених проблемам своєчасно невиявлених або заблокованих системою навчання талантів. За даними одного з відомих вчених (П. Торренса), більше третини дітей, що були відраховані як невстигаючі, це стають обдаровані діти [7].

Отже, оновлення системи позашкільної освіти передбачає вирішення ряду системних завдань: нормативно-правових, економічних, змістових тощо. Першочерговим із них є досягнення нової сучасної якості освіти і виховання. Під якістю освіти в загальному плані ми розуміємо відповідність її сучасним життєвим потребам розвитку суспільства, інтересам і потребам дітей. Саме в педагогічному плані позашкільні навчальні заклади орієнтовані не тільки на засвоєння вихованцями певних знань, умінь та навичок, а головне, на соціалізацію та розвиток особистості в умовах нових викликів часу [4, с. 38]. Тобто, позашкільний заклад має формувати систему універсальних знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності особистості. Робота педагога закладу позашкільної освіти, який працює з обдарованими дітьми реалізується через наступні етапи:

- виявлення й розвиток обдарованих дітей;
- участь у створенні освітнього середовища, яке сприяє розкриттю творчих здібностей обдарованої дитини;
- вивчення вікових та індивідуальних особливостей обдарованої дитини;
- робота з сім'єю, яка виховує обдаровану дитину;
- використання позашкільного освітнього середовища для формування обдарованості дітей [5].

Педагог-практик позашкільного закладу користується картотекою розвитку обдарованості дітей. Карта динамічного розвитку обдарованої дитини («Карта соціалізації») включає наступні аспекти:

- загальні дані;
- стан здоров'я;
- відомості про сім'ю;
- індивідуальні особливості пізнавальних процесів;
- здібності;
- якості особистості;
- загально-навчальні уміння і навички;
- ставлення до навчання;
- міжособистісні відносини у колективі однокласників;
- зміни та побажання.

За результатами аналізу даних карти соціалізації педагог має змогу визначити особливості пізнавальної сфери обдарованої дитини і виділити проблеми особистісного й інтелектуального її розвитку. Слід зазначити, що методами виявлення обдарованості дітей у закладі позашкільної освіти є: спостереження, бесіди, опитувальні листи, анкети, інтерв'ю, аналіз навчальної та творчої продуктивної діяльності, тренінгові методи, метод розвиваючого комфорту та інш. Для успішного розв'язання завдання пошуку та виявлення обдарованих дітей, педагог-організатор секцій, гуртків, клубу позашкільного закладу організовує свою роботу в декілька етапів.

На першому етапі передбачається залучення дітей до участі у масових заходах (спортивно-творчо-пізнавального спрямування). На першому етапі від педагога вимагається знання умов, інноваційних педагогічних технологій, які допоможуть вихованцям розкрити, сформулювати і реалізувати свої (відповідні до тематиці заходу) особливості. Чим краще педагог продумує умови проведення заходу й обирає технологічні складові процесу, тим яскравіше в ньому розкривається талант дітей діяти, а також взаємодіяти, розпізнаючи здібності, з іншими.

Другий етап – це етап виявлення творчо-обдарованих дітей, коли відбувається більш досконаліше вивчення здібностей, нахилів та інтересів вихованців. На цьому етапі враховуються думки дитини, щодо організації процесу вирішення задачі. Педагог проектує конкретні види роботи зі створення таких ситуацій, у яких вихованець може бути у позиції активного суб'єкта діяльності, бажає виявляти ініціативу, має змогу з'ясувати та розвивати свої природні таланти. З метою активізації позиції дитини у діяльності, педагогу бажано проводити анкетування, опитування вихованців. Таким чином, створюється ситуація успіху, коли вихованці мають змогу розвивати свої здібності і таланти, брати активну участь у фестивалях, конкурсах та змаганнях різних рівнів. Педагогом, що працює зі здібними та обдарованими вихованцями, ведеться моніторинг результативності роботи з ними (постійно поповнюється банк даних «Обдарованість»).

Педагоги мистецьких закладів позашкільної освіти (а це школи мистецтв, музичні дитячі школи, хореографічні школи) будують свою роботу з формування творчої обдарованості дітей, виходячи зі структури музичної обдарованості:

- загальні здібності (усвідомлення процесів навколишнього світу за допомогою музики, емоційно-творче мислення; спроможності до уяви та імпровізації, образність);
- музичні здібності (музично-ритмічне почуття, музично-слухові уявлення; музична пам'ять, ладове почуття);
- когнітивні здібності (стійкий інтерес до навчальної діяльності, наполегливість, творче виконання завдань, висока результативність);
- художньо-виконавські здібності (емоційність, артистичність, віртуозність, оригінальність інтерпретації).

Наприклад, робота викладачів музичного класу дитячої школи мистецтв № 7 (м. Київ) із формування обдарованості дітей включає наступні компоненти:

- мета – це розвиток музичної обдарованості дітей класу;
- задачі – виявлення ступеня вираженості музичної обдарованості дитини;
- розвиток компонентів музичної обдарованості, що необхідні для формування музично обдарованої особистості;
- взаємодія педагога та учня;
- етапи педагогічної діяльності;
- ідентифікація рівня розвитку музичної обдарованості та ступеня вираженості музичних здібностей;
- індивідуалізація навчальних завдань, що відповідають потребам дитини;
- розвиток загальних, музичних, когнітивних, художньо-виконавських здібностей дитини.

Виходячи з вищезазначеного, формування музичної обдарованості дітей в мистецьких закладах позашкільної освіти здійснюватися відповідно до встановленої структури обдарованості дитини, що, у свою чергу, сприяє оптимізації даного процесу. Також, для здійснення розвитку музичної обдарованості дітей в школі передбачені необхідні педагогічні умови:

- створення творчого освітнього середовища, для якого характерною є гуманістична спрямованість взаємодії педагогів і учнів;
- стимулювання вільного саморозвитку, активності та самостійності дітей;
- забезпечення готовності викладача до вдосконалення власної професійної майстерності;
- максимальне використання виховного та творчого потенціалу батьків в освітньому процесі;
- створення умов для участі музично обдарованих дітей у концертній діяльності, фестивалях, конкурсах, майстер-класах тощо.

Таким чином, мистецький позашкільний заклад – це сприятливий і значущий центр для формування музичної обдарованості дітей, так як у ньому закладаються основи творчої та освітньої стратегії, формуються навички продуктивної концертно-ілюстративної діяльності, також формується комплекс цінностей, якостей, потреб особистості дитини, що знаходяться в основі її творчого ставлення до дійсності. Зазначимо, що на сьогодні в роботі з формування творчої обдарованості дітей в закладах позашкільної освіти спостерігається активізація пошуку й впровадження різноманітних форм та методів розвитку дітей в творчій діяльності, наприклад:

ейдетика – технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого лежить запам'ятовування та відтворення інформації через образи, асоціації й відчуття. За таких умов в учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи; забезпечується розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач;

наголошення на будь-яких поліпшеннях: помічати і відповідним чином відмічати кожен маленький, але успішний крок на шляху до виконання завдання;

проблемні запитання: метод роботи з обдарованими дітьми, коли при обговоренні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які діти готової відповіді не знайдуть, так як вимагається не користуватися підказками; при цьому, для вірної відповіді потрібно застосувати знання з вивчених раніше тем. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним (особливим) способом;

побудова гіпотез: метод роботи з обдарованими дітьми, коли діти мають висувати власні гіпотези щодо вирішення запропонованого завдання;

форма роботи з обдарованими дітьми – інтерактивне навчання: «*запитання – відповідь*». Для цього учасники поділяються на декілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст і скласти запитання до нього. Коли дитина замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити висновків;

форма роботи з обдарованими дітьми: «*інформаційно – пізнавальна суперечність*». Характерна особливість полягає в тому, що елементами є істинні, але, на перший погляд, суперечливі судження.

Отже, педагогічні працівники докладають багато зусиль для того, щоб атмосфера закладу сприяла створенню ситуації інтересу, бажанню дітей проведення вільного часу в обраній групі співрозмовників. Аудиторії, зали, де проходять заняття (клубні засідання, творчі заняття, заняття гуртків за інтересами, мають бути

оформлені постійно діючими інформаційними куточками, стендами здобутків та досягнень вихованців.

Позитивним фактором у формуванні обдарованості дітей, є й сприятливе освітньо-виховне середовище позашкільного закладу. Адже досвід формування та розвитку обдарованості свідчить, що особливі досягнення та творчість не є безпосереднім результатом біологічної або соціальної детермінації. Найближчим діючим фактором є власна пізнавальна та творча активність особистості, яка розвивається в умовах комфортного перебування [6]. Таким чином, необхідною умовою становлення обдарованості дитини має стати розвиток суб'єктності особистості, включену в діяльність за інтересам у позашкільному закладі.

Виявлення обдарованих дітей повинно починатися вже з перших часів їхнього перебування в закладі. Знайомство відбувається на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей особистості, її характеристик мовлення, пам'яті, логічного мислення. Педагог слідкує, щоб вище перелічені аспекти, які мають бути органічно поєднанні під час заняття, доповнювалися елементами системи позашкільної роботи: виконанням вихованцями завдань; заняттям у наукових товариствах; відвідуванням клубу за інтересами або участь у тематичних масових заходах (музичних вечорах, творчих концертах, фестивалях та ін.); прийняттям участі в оглядах-конкурсах художньої, мистецької та інших видів творчості; зустрічах із цікавими за професією людьми тощо. Індивідуальні форми позашкільної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково-дослідну роботу [3].

Педагог повинен обережно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять. До ознак обдарованої дитини, включеної в діяльність за інтересом можна віднести:

- підходи діяльності обдарованої дитини, які забезпечують її особливу, якісно своєрідну продуктивність;
- висока успішність виконання роботи;
- використання і винахід нових способів діяльності в умовах пошуку рішення заданої ситуації;
- висування нових цілей діяльності за рахунок більш глибокого оволодіння предметом, що призводить до новому баченню ситуації і пояснює появу, на перший погляд, несподіваних ідей і рішень;
- сформованість якісно своєрідного індивідуального стилю діяльності;
- індивідуалізація способів діяльності, яка виражається в елементах унікальності продукту реалізації;
- особливий тип навченості, який проявляється у високій швидкості та легкості діяльності.

Робота з батьками обдарованої дитини. Педагог, який має організовувати процес соціалізації обдарованої дитини в закладі позашкільної освіти повинен працювати в тісному контакті з батьками цієї дитини. Процес соціалізації обдарованої дитини в закладі позашкільної освіти об'єднує в собі її соціальну адаптацію та активність, самовираження і самореалізацію, рисами характеру, які закладаються батьківським вихованням. Досвід співпраці з батьками показує, що основні проблеми соціалізації обдарованої дитини в більшості можуть бути пов'язані з неприйняттям або ігноруванням факту «обдарованості» дитини самими батьками; дисгармонією сімейних стосунків і нездатністю багатьох сучасних сімей виконувати соціалізуючі функції. Інколи, проблеми адаптації, розвитку обдарованої дитини в сфері позашкільної освіти пов'язані з психологічними та соціальними особливостями дітей, які з-за батьківського виховання просто втрачають віру в себе, у свою індивідуальність, неповторність. Тож, щоб уникнути проблем формування обдарованості дітей, зусилля батьків і педагогів повинні бути об'єднані спільною метою: допомогти обдарованій дитині відкрити її

життєве покликання, створити всі необхідні умови для її духовного, інтелектуального, творчого зростання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. В умовах сьогодення проблема творчої особистості не втрачає своєї актуальності – саме творчі люди створюють нове, особливе, своєрідне у всіх сферах людської діяльності. Розвиток творчості, креативності дитини в навчально-виховному процесі позашкільного життя стоїть в центрі уваги вчителів, вихователів, психологів, соціальних педагогів.

Характеризуючи портрет обдарованої дитини, дослідники відмічають, що обдаровані діти сприймаються багатьма як виняткове явище, яке потребує значної уваги з боку батьків, педагогів, оточення. Обдарованість за цього погляду сприймається як багатофакторна модель: слід відмітити, що, існує понад ста визначень поняття «обдарованість». Коли ми говоримо про обдарованих дітей, то маємо на увазі дітей із підвищеним рівнем розвитку інтелектуальних, творчих, академічних і соціально-особистісних здібностей, а також дітей із прихованими, тобто потенційними, можливостями.

В умовах сьогодення соціально-педагогічна наука робить наголос на необхідності створення умов для всебічного розвитку особистості обдарованої дитини як найвищої інтелектуальної цінності держави, інтелектуального потенціалу суспільства. Таким чином, провідне місце у соціально-педагогічній діяльності має займати соціальний захист та підтримка обдарованих дітей з метою зменшення на них негативних наслідків мікросоціуму. Така діяльність передбачає: навчання обдарованих дітей саморегуляції: створення умов для набуття ними вміння адаптуватися в соціально-значущому середовищі (в колі родини, закладі освіти, групі однолітків); забезпечення сприятливих умов задля реалізації потреб обдарованої дитини в отриманні додаткових знань; педагогу закладу позашкільної освіти будувати освітньо-виховний процес з обдарованими дітьми на рівні співпраці, коли дитина може вільно проявляти свої творчі особливості, розвиватися відповідно до своїх схильностей.

Розглядаючи основні стратегії формування та розвитку обдарованих дітей в закладах позашкільної освіти передбачаємо наступні орієнтири: зростання ролі позашкільної діяльності через формування творчо-креативних компетентностей вихованців; свободи вибору вихованцями додаткових освітніх послуг, наставництва; створення умов для співпраці вихованців та педагогів, при мінімальній участі самого педагога: слід враховувати, що при взаємодії з обдарованими дітьми в сфері позашкільної освіти головним в організації формування обдарованості є важливість створення умов не стільки задля засвоєння учнями певної сукупності знань, скільки задля розвитку здатності самої дитини відкривати для себе нові особистісні можливості на основі опанованої інформації, тобто, шляхом здійснення переходу від ідеї розвитку особистості до ідеї її саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розгляді шляхів оптимізації роботи в напрямку творчого розвитку обдарованості дітей засобами позашкільної діяльності.

Література

1. Антонова О. Психолого-педагогічний супровід обдарованої особистості учня. Київ; Житомир; Чернівці: Букрек, 2020. 356 с.
2. Волощук І., Яременко Л. Обдарованість та її типологія. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. № 4. С. 26–35.
3. Волощук І., Рудик. Я. Концепції інтелекту: поступ вперед чи рух по зачарованому колу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. С. 105–112.
4. Глущенко О., Василькевич Я. Психологічні особливості різних видів обдарованості школярів. *Перспективи розвитку сучасної психології: збірник наукових праць*. Вип. 7. Переяслав: ПХДПУ, 2020. 238 с. С. 37–42.

5. Кочубей Т. Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованою особистістю. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: науковий журнал. Серія «Педагогічні науки»* / гол. ред. П.Ю. Саух, відп. ред. Н.А. Сейко. 2017. Вип. 2 (88). С. 171–175.
6. Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 навчальному році /МОН №1/12609-23 від 23.08.2023.
7. Нікітчина С. Обдаровані діти – діти нового покоління. *Серія «Педагогіка»*. № 1 (12). 2014.
8. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник / уклад.: Т.Д. Кочуей, О. М. Бойко. Умань: ФОП Жовтий О., 2016. 278 с.
9. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. Биковської. Київ: ІВЦ АЛКОН. 2018. 96 с. (ISBN 978-966-8449-64-2)
10. Тимощук О., Василькевич Я. Розвиток емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку. *Перспективи розвитку сучасної психології: збірник наукових праць*. Вип. 7. Переяслав: ПХДПУ, 2020. 238 с. С. 201–206.
11. Указ Президента України від 30 верес. 2010 р. № 927/2010 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/927/2010> (дата звернення: 25.01.24).
12. Штерн В. Розвиток обдарованих та здібних дітей (Із досвіду роботи школи комплексу № 19. м. Запоріжжя). *Сільська школа України*. 2004. № 6.
13. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ. Київ: Абрис, 2002. 751 с.

References

1. Antonova, O. (2020). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid obdarovanoi osobystosti uchnia* [Psychological and pedagogical support of a gifted personality of a student]. Kyiv; Zhytomyr; Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
2. Voloshchuk, I. & Yaremenko, L. (2020). *Obdarovanist ta yii typolohiia* [Giftedness and its typology]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*. No 4. P. 26–35 [in Ukrainian].
3. Voloshchuk, I. & Rudyk, Ya. (2020). *Kontseptsii intelektu: postup vpered chy rukh po zacharovanomu kolu* [Concepts of intelligence: progress or movement in a vicious circle]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality* [in Ukrainian].
4. Hlushchenko, O. & Vasylykevych, Ya. (2020). *Psykhoholichni osoblyvosti riznykh vydiv obdarovanosti shkoliariv* [Psychological features of various types of giftedness of schoolchildren]. *Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykhohohii – Prospects for the development of modern psychology*. Issue 7. P. 37–42. Pereiaslav: PKhDPU [in Ukrainian].
5. Kochubei, T. (2017). *Osoblyvosti sotsialno-pedahohichnoi roboty z obdarovanoi osobystisti* [Peculiarities of socio-pedagogical work with gifted personality]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. (P.Iu. Saukh (Eds.). Issue 2 (88). P. 171–175 [in Ukrainian].
6. *Pro orhanizatsiiu osvithoi diialnosti v zakladakh pozashkilnoi osvity u 2023/2024 navchalnomu rotsi* [About the organization of educational activities in out-of-school education institutions in the 2023/2024 academic year]. /МОН №1 /12609-23 vid 23.08.2023 [in Ukrainian].
7. Nikitchyna, S. (2014). *Obdarovani dity – dity novoho pokolinnia* [Gifted children are children of a new generation]. *Seriia «Pedahohika»*. No 1 (12) [in Ukrainian].
8. (2016). *Sotsialna robota z riznymy hrupamy klientiv* [Social work with different groups of clients]. (T.D. Kochuei, O. M. Boiko (Eds)). Uman: FOP Zhovtyi O. [in Ukrainian].
9. (2018). *Stratehiia rozvytku pozashkilnoi osvity* [Strategy for the development of extracurricular education]. O. Bykovskoi (Ed.). Kyiv: IVTs ALKON [in Ukrainian].
10. Tymoshchuk, O. & Vasylykevych, Ya. (2020). *Rozvytok emotsiinoho intelektu ditei molodshoho shkilnoho viku* [Development of emotional intelligence of children of primary school age]. *Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykhohohii – Prospects for the development of modern psychology*. Issue 7. Pereiaslav: PKhDPU [in Ukrainian].

11. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veres. 2010 r. № 927/2010 «Pro zakhody shchodo rozvytku systemy vyavlennia ta pidtrymky obdarovanykh i talanovytykh ditei ta molodi» [Decree of the President of Ukraine dated September 30. 2010 No. 927/2010 "On measures to develop the system for identifying and supporting gifted and talented children and youth."]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/927/2010> (data zvernennia: 25.01.24) [in Ukrainian].

12. Shtern, V. (2004). Rozvytok obdarovanykh ta zdibnykh ditei [Development of gifted and capable children]. *Silska shkola Ukrainy – Rural school of Ukraine*. No 6 [in Ukrainian].

13. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychny slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Ostanina N.

Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor
of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
3777nina@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8247-620

Demchenko N.

Candidate of Science in Pedagogics, Associate Professor
of the Department at Pedagogics, Primary Education, Psychology and Management
Nizhyn Mykola Gogol State University
nata.demchenko2020@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1382-0756

Terehova O.

Head of the piano Department, Teacher-methodologist of the creative workshop,
Children's Art School No. 7,
Kyiv Municipal Academy of Dance named after Serge Lifar
olga.terekhova@ukr.net
orcid.org/0009-0008-5732-4942

Borysiuk S.

Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor
of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
svitlanaborysiuk@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6245-5279

Kachalova T.

Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor
of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
tetyana0210@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3010-3874

FORMATION OF CREATIVE TALENT OF CHILDREN IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

In the article a question is considered from forming of gift of children in the conditions of establishment of out-of-school education. The authors of the article put the followings tasks: to analyse the socialpedagogical aspects of study of problem of gift of children; to light up the problems of socialization of the gifted child; to define directions, forms and methods of work of teacher of establishment of out-of-school education, with the gifted children and their parents.

Characterizing the portrait of the gifted child, researchers mark, that children are gifted perceived many as the exceptional phenomenon, which needs considerable attention

---

from the side of parents, teachers, surroundings. A gift at this look is perceived as a multivariable model: it follows notices, that, it is existed over one hundred determinations of concept «gift».

Examining basic strategies of forming and development of the gifted children in establishments of out-of-school education, certainly followings orientiri: growth of role of out-of-school activity through forming creatively kreativnikh kompetentnostey pupils; freedoms of choice by the pupils of additional educational services, tutorship; conditioning for the collaboration of pupils and teachers, at minimum participation of teacher: it follows to take into account that at co-operating with the gifted children in the sphere of out-of-school education main in organization of forming of gift of children there is importance of conditioning not so much for the sake of mastering of certain aggregate of knowledges students, skil'ki for the sake of development of ability of child to open on your own new personality possibilities on the basis of capturing information, that, by realization of transition from the idea of development of personality to the idea of its samorozvitku.

Thus, a leading place in socialpedagogical activity must occupy social defence and support of the gifted children with the purpose of diminishing on them of negative consequences of mikrosociumu.

The prospects of subsequent researches are foreseen in consideration of ways of optimization of work in direction of creative development of gift of children in the conditions of out-of-school activity.

Key words: children, gift, creative gift, establishment of out-of-school education, socialpedagogical work, are gifted with the gifted children and their parents, forming of gift of children.